

הלכות תשובה פרק ו

א פְּסוּקִים הַרְבֵּה יֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבַדְבָרֵי נְבִיאִים שֶׁהֵן נִרְאִין כְּסוֹתֵרֵין עֶקֶר זֶה, וְנִכְשְׁלִין בָּהֶן רַב הָאָדָם; וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ מִהֵן שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הַגּוֹזֵר עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת רָעָה אוֹ טוֹבָה, וְשָׂאִין לְבוֹ שֶׁל אָדָם מְסוּר לוֹ לְהִטּוֹתוֹ לְכָל אֲשֶׁר יִרְצֶה. וְהָרִי מִבְּאֵר עֶקֶר גְּדוֹל שֶׁמִּמֶּנּוּ תִדַּע פְּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַפְּסוּקִים. בְּזִמְנֵן שֶׁאָדָם אֶחָד, אוֹ אֲנָשִׁי מְדִינָה חוּטְאִים, וְעוֹשֶׂה חוּטְא חֲטָא שֶׁעוֹשֶׂה מִדַּעְתּוֹ וּבְרָצוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ רָאוּי לְהַפְרַע מִמֶּנּוּ; וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ אֵיךְ יִפְרַע. יֵשׁ חֲטָא שֶׁהִדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִים מִמֶּנּוּ עַל חֲטָאוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, בְּגוֹפּוֹ אוֹ בְּמִמּוֹנוֹ אוֹ בְּבָנָיו הַקְּטָנִים: שֶׁבָּנָיו שֶׁל אָדָם הַקְּטָנִים שָׂאִין בָּהֶם דַּעַת וְלֹא הִגִּיעוּ לְכָלֵל מִצּוֹת, כְּקִנְיָנוֹ הֵן וְכֹתִיב "אִישׁ בְּחֲטָאוֹ, יָמוּת" (מַלְכִים ב יד, ו; וְרָאָה דְבָרִים כד, טז), עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה "אִישׁ". וְיֵשׁ חֲטָא שֶׁהִדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם הַבָּא, וְאִין לְעוֹבֵר עָלָיו שׁוּם נֶזֶק בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְיֵשׁ חֲטָא שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלְעוֹלָם הַבָּא.

ב בְּמָה דְבָרִים אֲמורִים? בְּזִמְנֵן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה; אֲבָל אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, הַתְּשׁוּבָה כְּתוּרִים בְּפָנֵי הַפְּרָעוֹת. וְכֹשֶׁם שֶׁהָאָדָם חוּטָא מִדַּעְתּוֹ וּבְרָצוֹנוֹ, כִּךָּ הוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה מִדַּעְתּוֹ וּבְרָצוֹנוֹ.

ג וְאִפְשָׁר שֶׁיִּחְטָא אָדָם חֲטָא גְּדוֹל אוֹ חֲטָאִים רַבִּים, עַד שֶׁיִּתֵּן הַדִּין לְפָנֵי דַּיָן הָאֱמֶת שֶׁיְהִיָּה הַפְּרָעוֹן מִזֶּה הַחוּטָא עַל חֲטָאִים אֵלּוֹ שֶׁעָשָׂה בְּרָצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, שֶׁמוֹנְעִין מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה וְאִין מְנַחִין לוֹ רְשׁוּת לְשׁוּב מִרְשָׁעוֹ, כְּדִי שֶׁיָּמוּת וְלֹאבֵד בְּחֲטָאוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה. הוּא שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר עַל יְדֵי וְשַׁעֲהוֹ, "הַשָּׁמַן לֵב הָעַם הַזֶּה . . ." (ישַׁעֲהוֹ ו, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיְהִי מִלְּעֵבִים, בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹקִים, וּבוֹזִים דְּבָרָיו, וּמִתְעַתְּעִים בְּנִבְאֵיו: עַד עֲלוֹת חֲמַת ה', בְּעַמּוֹ עַד לְאִין מִרְפָּא" (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב לו, טז) כְּלוֹמֵר חֲטָאוֹ בְּרָצוֹנָם וְהִרְבּוּ לְפִשְׁעוֹ, עַד שֶׁנִּתְחַיְבוּ לְמַנַּע מִהֵן הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא הַמִּרְפָּא. לְפִיכָךָ כְּתוּב בַּתּוֹרָה "וַאֲנִי, אֲחַזֵּק אֶת לֵב פְּרָעָה"

(ראה שמות ד, כא; שמות יד, ד): לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישׂראל הגרים בארצו, שִׁנְאָמֵר "הִבָּה נִתְחַכְמָה, לו" (שמות א, ו), נִתַּן הַדִּין לְמוֹנֵעַ הַתְּשׁוּבָה מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁנִּפְרַע מִמֶּנּוּ; לְפִיכָךְ חִזַּק הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת לְבוֹ. וְלָמָּה הָיָה שׁוֹלַח לוֹ בְּיַד מֹשֶׁה וְאוֹמֵר שֶׁלַח וַעֲשֵׂה תְשׁוּבָה, וּכְבֹר אֲמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵין אַתָּה מְשַׁלַּח, שִׁנְאָמֵר "וְאַתָּה, וְעַבְדֶּיךָ: נְדַעְתִּי . . ." (שמות ט, ל), "וְאוֹלָם, בְּעִבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ" (שמות ט, ז) -- כִּי לְהוֹדִיעַ לְבָאֵי הָעוֹלָם, שֶׁבְזִמְן שְׁמוֹנֵעַ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַתְּשׁוּבָה לְחוּטָא, אֵינוֹ יְכוֹל לְשׁוֹב, אֲלָא יָמוֹת בְּרִשְׁעוֹ שֶׁעָשָׂה בְּתַחֲלָה בְּרָצוֹנוֹ. וְכֵן סִיחּוֹן לְפִי עֲוֹנוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ נִתְחַיֵּב לְמַנְעוֹ הַתְּשׁוּבָה, שִׁנְאָמֵר "כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת רוּחוֹ, וְאִמְץ אֶת לִבָּבוֹ" (דברים ב, ל). וְכֵן הַכְּנַעֲנִים לְפִי תוֹעֵבוֹתֵיהֶן מִנֵּעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה עַד שֶׁעָשׂוּ מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, שִׁנְאָמֵר "כִּי מֵאֵת ה' הִיִּתָּה לְחִזָּק אֶת לִבָּם לְקִרְאֵת הַמִּלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, לְמַעַן הַחְרִימָם" (יהושוע יא, כ).

וְכֵן יִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֱלִיהוּ לְפִי שֶׁהִרְבּוּ לְפִשְׁעוֹ, מִנֵּעַ מֵאוֹתָן הַמְרַבִּים תְּשׁוּבָה, שִׁנְאָמֵר "וְאַתָּה הַסַּבֵּת אֶת לִבָּם, אַחֲרֵי־כֵן" (מלכים א יח, לז), כְּלוּמֵר מִנֵּעֵת מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה. נִמְצְאָתָּ אוֹמֵר שֶׁלֹּא גָזַר הָאֵל עַל פְּרִיעָה לְהִרְעוֹ לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא עַל סִיחּוֹן לְחֻטָּא בְּאַרְצוֹ, וְלֹא עַל הַכְּנַעֲנִים לְהִתְעַיֵּב, וְלֹא עַל יִשְׂרָאֵל לְעַבֵּד עֲפוֹ"ם; אֲלָא כָּלָן חֻטְאוֹ מֵעֲצָמוֹ, וְכֻלָּם נִתְחַיְבוּ לְמַנְעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה.

ד וְכַעֲנֵן זֶה שׁוֹאֲלִין הַצְּדִיקִים וְהַנְּבִיאִים בְּתַפְלֵתָם מֵה' לְעֲזָרָם עַל הָאֲמֹת, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר דָּוִד "הוֹרֵנִי ה', דַּרְכֶּךָ" (תהילים כז, יא; תהילים פו, יא) כְּלוּמֵר אֵל יִמְנַעֲנֵנִי חֻטְאֵי דַרְךְ הָאֲמֹת, שֶׁמִּמֶּנָּה אֲדַע דַּרְכֶּךָ וְיִחֻד שְׁמֶךָ. וְכֵן זֶה שֶׁאֲמַר "רוּחַ נְדִיבָה, תִּסְמְכֵנִי" (תהילים נא, יד), כְּלוּמֵר תִּנְיַח רוּחִי לְעֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ וְאֵל יִגְרְמוּ לִי חֻטְאֵי לְמַנְעֵנִי מִתְּשׁוּבָה, אֲלָא תִּהְיֶה הַרְשׁוּת בְּיָדִי, עַד שֶׁאֲחִזֹּר וְאֶבִּין וְאֲדַע דַּרְךְ הָאֲמֹת. וְעַל דַּרְךְ זֶה, כָּל הַדּוֹמָה לְפִסּוּקִים אֵלֶּה.

ה וּמֵהוּ זֶה שֶׁאֲמַר דָּוִד "טוֹב וְיִשָּׁר, ה'; עַל כֵּן יוֹרָה חֻטְאִים, בְּדַרְךְ. נְדַרְךְ עֲנִים;" (תהילים כה, ח-ט). זֶה שֶׁשִּׁלַּח נְבִיאִים לָהֶם מוֹדִיעִים דַּרְכֵי הַשֵּׁם, וּמְחִזְרִין אוֹתָן בְּתְשׁוּבָה. וְעוֹד שֶׁנִּתְּן בְּהֶם

כח ללמוד ולהבין, שמדה זו בכל אדם, שכל זמן שהוא נמשך
בדרכי החכמה והצדק, מתאנה להן ורודף אותם. והוא מה
שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בא לטהר, מסייעין אותו כלומר
ימצא עצמו נעזר על הדבר. והלוא כתוב בתורה "ועבדום, וענו
אתם" (בראשית טו, יג), הרי גזר על המצרים לעשותו רע; וכתוב
"וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ" (דברים לא, טז),
הרי גזר על ישראל לעבד פוכבים ומזלות. ולמה נפרע מהן: לפי
שלא גזר על איש פלוני הידוע, שיהיה הוא הזונה; אלא כל
אחד ואחד מאותן הזונים לעבד כוכבים ומזלות אלו לא רצה
לעבד, לא היה עובד. ולא הודיעו הבורא, אלא מנהגו של עולם.
הא למה זה דומה לאומר העם הזה, יהיה בהן צדיקים
ורשעים. לא מפני זה לאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע,
מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל, כענין שנאמר "כי
לא יחדל אביון, מקרב הארץ" (דברים טו, יא). וכן המצרים, כל
אחד ואחד מאותן המצרים והמרעים לישראל, אלו לא רצה
להרע להם, הרשות בידו שלא גזר על איש ידוע, אלא הודיעו
שסוף זרעו להשתעבד בארץ לא להם. וכבר אמרנו, שאין כח
באדם לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא דברים העתידין
להיות.